

Van simpele Millenniumdoelen naar warrige Duurzame Ontwikkelingsdoelen

Jan Vandemoortele

MO*papers is een serie analyses die uitgegeven wordt door Wereldmediahuis vzw. Elke paper brengt fundamentele informatie over een tendens die de globaliserende wereld bepaalt. **MO*papers** worden toegankelijk en diepgaand uitgewerkt.

MO*papers worden niet in gedrukte vorm verspreid. Ze zijn gratis downloadbaar op www.mo.be. Bij het verschijnen van een nieuwe paper wordt een korte aankondiging gestuurd naar iedereen die zijn of haar e-mailadres bezorgt aan mopaper@mo.be (onderwerp: alert)

Jan Vandemoortele werkte 30 jaar bij diverse organisaties van de Verenigde Naties, onder andere bij het kinderfonds Unicef, zowel op de hoofdzetel als in ontwikkelingslanden. In 2001 was hij medeontwerper van de Millenniumdoelen. Zijn laatste functie was VN-ambassadeur in Pakistan 2005-2008. Hij is doctor in de ontwikkelingseconomie, publiceert regelmatig en spreekt vaak op internationale conferenties en aan universiteiten. De tekst van deze paper verscheen in *Development Studies Research – An Open Access Journal*, 2018, volume 5, nummer 1. (Vertaling: Emiel Vervliet).

Redactieraad **MO*papers**: Lieve De Meyer (eindredactie), Rudy De Meyer (11.11.11), Gie Goris (MO*), Gijs Justaert (Wereldsolidariteit), Emiel Vervliet (hoofdreductie MO*papers).

Informatie: mopaper@mo.be of MO*paper, Vlasfabriekstraat 11, 1060 Brussel
Suggesties: emiel.vervliet@telenet.be

Wereldmediahuis is ook uitgever van het printmagazine MO*, de mondiale nieuwssite www.MO.be, en van de nieuwsbrief eMO* (tweemaal per week). Verder organiseert de vzw MO* lezingen en mondiale cafés.

Overname van de teksten is toegestaan mits toestemming van auteur en uitgever.

De Duurzame Ontwikkelingsdoelen – Sustainable Development Goals of SDG's – vormen de basis van een veelomvattende agenda voor mondiale ontwikkeling voor de periode 2015-2030. In deze paper onderzoeken we niet of de SDG's een beter kader vormen dan hun voorgangers, de Millenniumdoelen of MDG's, maar wel of ze geschikt zijn voor hun doel. We

bekijken eerst de resultaten van de Millenniumdoelen om de grote uitdagingen van onze tijd te bepalen. Omdat planetaire uitdagingen voor de hele wereld gelden, moeten de Duurzame Ontwikkelingsdoelen een agenda voor één wereld omvatten. Daaruit volgen twee belangrijke stappen om hun verandingspotentieel te realiseren.

DE RESULTATEN VAN DE MILLENNIUMDOELEN

Op het vlak van menselijke ontwikkeling is de voorbije 25 jaar wereldwijd grote vooruitgang bereikt. Een van de meest markante statistieken is dat er in 2015 per dag ongeveer 18.600 minder kinderen stierven dan in 1990, ondanks de aangroei van de wereldbevolking in die periode. Ongeveer driekwart van alle geboorten gebeuren nu in aanwezigheid van geschoold medisch personeel, met een aanzienlijke daling van de moedersterfte tot gevolg. In het lager onderwijs zijn nu bijna evenveel meisjes als jongens ingeschreven. Ondervoeding en ondergewicht zijn gedaald van één op vier tot één op zeven kinderen. Mazelen, malaria en polio komen nu aanzienlijk minder voor. Wereldwijd werden in 2015 minder dan 100 gevallen van polio gemeld, tegen meer dan 300.000 in 1990. Het aantal hiv-infecties is sterk gedaald en naar schatting 14 miljoen mensen die seropositief zijn, krijgen antiretrovirale medicatie toegediend. Vrijwel alle chemische stoffen die het gat in de ozonlaag hebben veroorzaakt, worden nu niet meer gebruikt.

De vooruitgang was zichtbaar in alle regio's en alle werelddelen. Het is onjuist te insinueren dat de positieve resultaten enkel toe te schrijven zijn aan de vooruitgang in één land, namelijk China. Alle vermelde cijfers komen uit VN-bronnen, vooral uit het laatste van de jaarlijkse rapporten over de Millenniumdoelen. We moeten er wel aan toevoegen dat het voorbarig zou zijn om conclusies te trekken over de rol van de Millenniumdoelen in deze succesverhalen. Om te beginnen hebben we geen *counterfactual* om te vergelijken – een situatie zonder Millenniumdoelen – en we kunnen de successen dan ook niet met zekerheid toeschrijven aan het bestaan van de Millenni-

umdoelen. Het is dus onjuist om bijvoorbeeld te stellen dat “de Millenniumdoelen hebben geholpen om een miljard mensen uit extreme armoede te halen”, want de bewering kan niet wetenschappelijk gestaafd of getest worden. Twee onderzoekers hebben vastgesteld dat er tijdens de jaren van de Millenniumdoelen sneller vooruitgang is geboekt bij het bereiken van bepaalde doelen dan in de jaren daarvoor. Dat geldt vooral voor kindersterfte, moedersterfte en overdraagbare ziekten in de lage-inkomenslanden en in zwart Afrika. Zij schrijven: “Met betrekking tot de gezondheid wereldwijd is het tijdperk van de Millenniumdoelen wellicht het meest succesvolle uit de geschiedenis”. De correlatie kan statistisch juist zijn, maar het valt niet te bewijzen dat de snellere verbetering van de gezondheidsindicatoren toe te schrijven is aan de Millenniumdoelen.

AANZIENLIJKE VOORUITGANG, MAAR TOCH ZIJN DE GLOBALE DOELEN NIET GEHAALD

Als we het uitdrukken in termen van verkeerslichten, valt er groen licht te melden op het vlak van armoede en honger, kindersterfte, gezondheid van moeders, beschikbaarheid van drinkbaar water en overdraagbare ziekten. Dat oordeel is gebaseerd op de stelling dat het vastleggen van doelen niet enkel een kwestie is van het bereiken ervan maar dat ook het streven zelf belangrijk is. De vooruitgang op deze vlakken is globaal genomen meer dan behoorlijk, ook al werden de streefcijfers niet bereikt of zijn er geen of onvoldoende kwantitatieve gegevens.

Er is wel nog een oranje knipperlicht op het vlak van lager onderwijs en gendergelijkheid, waar de vooruitgang groter had kunnen en moeten zijn. Een op de tien kinderen blijft nog

altijd verstoken van basisonderwijs en de kwaliteit van dat onderwijs is vaak nog ondermaats. Gendervooroordelen blijven ingebakken in bijna alle samenlevingen en geven al vanaf jonge leeftijd vorm aan opvattingen en ambities.

Een rood licht is er heel duidelijk voor het mondiale partnerschap voor ontwikkeling, een Millenniumdoelstelling die vooral gericht was aan de hoge-inkomenslanden. De officiële ontwikkelingshulp blijft hangen op 0,3% van het gezamenlijk nationaal inkomen van die landen. Een groot deel van die hulpstroom gaat trouwens naar middeninkomenslanden of wordt besteed aan goederen en diensten in de rijke landen. Het wereldhandelssysteem blijft scheefgetrokken in het voordeel van de ontwikkelde landen, omdat de internationale handelsakkoorden vol staan met bepalingen die niets te maken hebben met de handel zelf maar ingrijpen op nationale beleidsterreinen zoals intellectuele eigendomsrechten, bescherming van investeerders, overheidsaankopen, openbare ondernemingen en sinds kort ook e-commerce.

Ten slotte, maar zeker niet in het minst, brandt er ook een rood licht op het vlak van milieubescherming. Ontbossing en overbevising blijven maar doorgaan en verschillende soorten amfibieën, koralen, zoogdieren en vogels worden met uitsterven bedreigd. Ecosystemen en oceanen staan onder zware druk. De uitstoot van broeikasgassen is tussen 1990 en 2015 met naar schatting 50% toegenomen.

Kortom: respectabele vooruitgang op het vlak van menselijke ontwikkeling maar ernstige bedreigingen voor het milieu. We kunnen het algemene beeld samenvatten in de oneliner: vooruitgang voor de mensen, achteruitgang voor de planeet. Er is veel vooruitgang gemaakt maar die is niet duurzaam. De S van *Sustainable* (de D van duurzaam) in de nieuwe afkorting SDG's is dan ook meer dan gerechtvaardigd.

DE DUURZAME ONTWIKKELINGSDOELEN EN ECOLOGISCHE DUURZAAMHEID

▶ Helaas slaagt de opvolger van de Millenniumdoelen er niet in om ernstig werk te maken van ecologische duurzaamheid. Het is opmerkelijk dat de relevante doelstelling in dat verband – *Neem dringend actie om klimaatverandering en haar impact te bestrijden* – pas op de dertiende plaats in de rij van zeventien SDG's komt. De rangschikking zegt veel, omdat ze het relatieve belang weergeeft van een bepaalde doelstelling. Doordat klimaatverandering niet bij de eerste drie prioriteiten staat – dat zijn 'MDG-achtige' thema's als armoede, honger en kindensterfte – rijst de vraag of de wereldleiders werkelijk de moed hebben om een van de meest urgente mondiale problemen van onze tijd aan te pakken.

Belangrijker nog dan de rangschikking is de inhoud van de doelstellingen. De meeste zijn vaag en warrig geformuleerd en missen precisie en duidelijkheid. De eerste drie subdoelen van doelstelling 13 luiden als volgt: 13.1 – *De veerkracht en het aanpassingsvermogen versterken van met klimaat in verband te brengen*

gevaaren en natuurrampen in alle landen; 13.2 – Maatregelen inzake klimaatverandering integreren in nationale beleidslijnen, strategieën en planning; 13.3 – De opvoeding, bewustwording en de menselijke en institutionele capaciteit verbeteren met betrekking tot mitigatie, adaptatie, impactvermindering en vroegtijdige waarschuwing inzake klimaatverandering. Niet alleen is geen enkele van deze drie subdoelen verifieerbaar, maar het valt ook te betwisten of we het versterken van de veerkracht, nationale planning en opvoeding als 'dringende actie' kunnen beschouwen.

Het mag verwonderlijk lijken, maar de Duurzame Ontwikkelingsdoelen bevatten geen enkel verifieerbaar doel met betrekking tot klimaatverandering. Het enige becijferde streefdoel vinden we bij de financiering van klimaatactie, niet bij de klimaatverandering zelf. Doelstelling 13.a bepaalt om *tegen 2020 gezamenlijk jaarlijks \$ 100 miljard bijeen te brengen uit allerlei bronnen, om tegemoet te komen aan de behoeften van de ontwikkelingslanden in de context van aanzienlijke mitigatieacties.* De

interpretatie hiervan is nu een bron van betwisting tussen ontwikkelde en ontwikkelingslanden. In de meeste andere doelen en subdoelen overheerst het wollige en warrige taalgebruik en ontbreken de drie essentiële componenten van een verifieerbare doelstelling: een duidelijke formulering, een kwantitatief

doel en een specifieke deadline. Onderzoekers als Espinosa en Walker hebben aangetoond dat de SDG's alvast op het vlak van duurzaamheid tekortschieten als basis voor een systematische aanpak van de vele problemen waarmee de wereld vandaag moet afrekenen.

DE DUURZAME ONTWIKKELINGSDOELEN EN ONGELIJKHEID

De vooruitgang inzake menselijke ontwikkeling in de voorbije decennia was niet alleen niet duurzaam maar daarenboven ook zeer ongelijk. Door de uitzonderlijk hoge economische groei in de opkomende landen is de ongelijkheid tussen landen de voorbije jaren waarschijnlijk gedaald, hoewel globale ongelijkheid moeilijk met enige nauwkeurigheid te meten valt. Maar hoewel de wereldwijde ongelijkheid zoals voorgesteld in de 'olifantgrafiek' van Milanovic voor academici interessant kan zijn, telt voor de bevolking vooral de binnenlandse ongelijkheid. Tony Judt schrijft terecht: "... de meeste mensen leven op een plaats die wordt bepaald door ruimte, tijd, taal en misschien godsdienst... Er is heel wat bewijs voor de stelling dat mensen elkaar meer vertrouwen als ze veel gemeenschappelijk hebben: niet enkel godsdienst of taal, maar ook inkomen".

Er zijn steeds meer bewijzen dat de inkomensongelijkheid binnen de landen toeneemt. Volgens het World Inequality Lab is het aandeel van de tien procent hoogste inkomens (het tiende of topdeciel) in het nationaal inkomen in alle landen met min of meer betrouwbare cijfers sinds 1980 gestegen, zij het tegen een verschillend tempo. Opmerkelijk is dat de ongelijkheid overal is toegenomen. De opvallendste vaststelling is de buitengewone concentratie van het inkomen aan de top van de inkomensladder, de 1% of de 0,1% hoogste inkomens. Het maakt weinig uit hoe de ongelijkheid in inkomensverdeling gemeten wordt: met de Gini-coëfficiënt, de Theil-index, de Palma-ratio, het aandeel van de top 10 of 1% in het nationaal inkomen of de verhouding tussen het aandeel van de laagste en de hoogste 20% in het nationaal inkomen. Het valt niet meer te betwisten dat de ongelijkheid in de meeste landen toeneemt.

De groei van de inkomensongelijkheid zou sinds de financiële

crisis van 2008 wat zijn afgenomen. Toch schreef de OESO in 2013: "*De ongelijkheid is in de drie jaren tot 2010 meer toegenomen dan in de twaalfjaar daarvoor*". In een recente update bevestigt de OESO dat de gemiddelde Gini-coëfficiënt op het hoogste niveau ligt sinds het midden van de jaren 1980.

Soms wordt met veel ophef verwezen naar de gemelde daling van de inkomensongelijkheid in enkele Latijns-Amerikaanse landen. Maar we mogen niet vergeten dat deze landen nog altijd een zeer ongelijke inkomensverdeling hebben. Het zou verkeerd zijn te denken dat de daling van de Gini-coëfficiënt met enkele procentpunten het bewijs is dat ze een redelijk gelijke inkomensverdeling hebben. Hun Gini-coëfficiënt blijft stratosferisch hoog en ligt in vele gevallen nog boven 0.50. De realiteit is dat de meeste Latijns-Amerikaanse landen nog altijd een bijzonder grote ongelijkheid kennen, al is dat misschien een tikkeltje minder dan kort geleden.

ONGELIJKHEID IN DE TOEGANG TOT PUBLIEKE GOEDEREN

Een zelfde vertekening in het nadeel van de lagere inkomenscategorieën blijft ook zichtbaar in niet-monetaire inkomenscomponenten zoals onderwijs, gezondheid en voeding. We moeten de oneliner uit de vorige paragraaf dus aanpassen door er een adjectief aan toe te voegen: "vooruitgang voor de beter gesitueerde mensen, achteruitgang voor de planeet". Het beschikbare cijfermateriaal wijst inderdaad uit dat de vooruitgang in de meeste landen is voorbijgegaan aan de laagste inkomenscategorieën.

Er komen nu steeds meer bewijzen dat een grote ongelijkheid op vele manieren schadelijk is, niet enkel voor de economie maar ook voor de samenleving, het milieu en de democratie.

Landen met een kleinere inkomensongelijkheid produceren minder CO₂ en minder afval per inwoner en verbruiken ook minder water voor persoonlijk gebruik. Volgens Dorling “vervuilen de armen minder wanneer ze minder arm zijn en vervuilen de rijken minder wanneer ze minder rijk zijn”.

Joseph Stiglitz merkt op dat een verzwakking van de democratie de prijs is die we betalen voor een hoge graad van inkomensongelijkheid. In verschillende landen zien we symptomen van het uithollen van de democratie: dalende ledenaantallen van politieke partijen, lage opkomst bij verkiezingen en geringe partijtrouw. Kiezers wenden zich tot populistische kandidaten die hun tegenstanders delegitimeren, het systeem van democratische checks and balances omzeilen en het respect voor de rechten van minderheden uithollen.

Een hoge mate van inkomensongelijkheid ondermijnt de gelijke toegang tot publieke goederen zoals onderwijs, gezondheidszorg, openbaar vervoer en een onafhankelijk gerechtelijk systeem. Dat leidt tot meer economische, sociale en raciale stratificatie en verdiept de bestaande verdeeldheid in een samenleving. Het probleem is niet zozeer dat sommigen hogere inkomens of vermogens hebben dan anderen, wel dat de grote ongelijkheid het grondbeginsel van een democratie dat ‘alle mensen gelijk geschapen zijn’ ondermijnt. Extreme ongelijkheid rijmt niet met het principe van de gelijke behandeling van alle mensen. Veel burgers overal ter wereld zijn het eens met de omschrijving van Joseph Stiglitz, die spreekt van regeringen “van de 1%, voor de 1% en door de 1%”.

Ongelijkheid wordt heel dikwijls vanuit een ideologisch standpunt benaderd. Rechts verwerpt de bezorgdheid om inkomensverschillen als een uiting van een ‘politiek van de afgunst’; want lagere inkomensgroepen zouden simpelweg jaloers en wrokkig zijn over het succes van meer welgestelden. Volgens links komt hoge ongelijkheid voort uit hebzucht. Michael Sandel heeft een meer genuanceerde visie: “als het enige privilege van rijkdom het bezit van luxe plezierboten, sportwagens en exclusieve vakanties zou zijn, moet de ongelijkheid in inkomen en vermogen ons niet al te veel verontrusten. Maar met geld kopen we

ook politieke invloed, kwaliteitsvolle gezondheidszorg, een huis in een veilige buurt met lagere misdaadcijfers en toegang tot elitescholen. De ongelijke verdeling van inkomen en vermogen heeft gevolgen op steeds meer terreinen van het maatschappelijk leven”. Met andere woorden: een grote ongelijkheid ondermijnt de basisprincipes van democratie en meritocratie.

GROEIENDE ONGELIJKHEID, EEN BLINDE VLEK IN DE SDG’S?

Ondanks de bewijzen voor de groeiende inkomensongelijkheid en de schadelijkheid daarvan voor het milieu, de economie, de samenleving en de democratie, komt die ongelijkheid maar zijdelings aan bod in de SDG’s. Net als de klimaatverandering staat ook de inkomens(on)gelijkheid niet bij de topprioriteiten. Een vermelding op de tiende plaats doet vermoeden dat inkomensverdeling, op zijn best, van secundair belang is. Bovendien is het doel niet uitdrukkelijk gericht op de inkomensverdeling, subdoel 10.1 luidt als volgt: *Tegen 2030 geleidelijk tot een inkomensstijging van de onderste 40% van de bevolking komen tegen een ritme dat hoger ligt dan het nationale gemiddelde, en die stijging ook in stand houden.*

Op het eerste gezicht hebben we hier de drie elementen van een verifieerbare doelstelling: een duidelijke formulering, kwantitatieve meetbaarheid en een specifieke deadline. Maar opgelet: de doelstelling heeft geen betrekking op de inkomensongelijkheid, want ze spitst zich enkel toe op één segment van de bevolking, de 40% laagste inkomens. Om de ongelijkheid echt te verminderen, moet de hele inkomensverdeling in het vizier komen, niet enkel de laagste inkomenscategorieën maar ook de rest, met inbegrip van de top 10%. Volgens Atkinson moeten we de inkomensverdeling in haar geheel zien en volgens Payne wordt “ongelijkheid evenzeer gedreven door de rijkdom van de vermogenden als door de armoede van de armen”.

Het verwezenlijken van subdoel 10.1 betekent niet noodzakelijk dat de inkomensverdeling minder ongelijk wordt. Als de snellere groei van het inkomen van de laagste 40% het gevolg is van inkomensoverdrachten van de volgende 50% en de hoogste 10% buiten schot blijft, zal een land subdoel 10.1 realiseren

maar tegelijk de ongelijkheid zien toenemen. Heel wat landen beleven nu een uitholling van de inkomenspositie van de middenklasse en daarover zeggen de Duurzame Ontwikkelingsdoelen niets. Het realiseren van subdoel 10.1 is misschien noodzakelijk om de ongelijkheid te verminderen, maar is verre van voldoende.

Het feit dat de SDG's de ongelijkheid niet behoorlijk aanpakken, is geen gevolg van een technische fout. Het vloeit voort uit een discours dat de stelling ontwijkt of zelfs bestrijdt dat grote ongelijkheid een van de belangrijkste uitdagingen van onze tijd

is. In de politieke onderhandelingen tussen 193 lidstaten was het minder ongemakkelijk om de Duurzame Ontwikkelingsdoelen toe te spitsen op extreme armoede in plaats van op extreme ongelijkheid. De slogan *Leave No One Behind* (Laat niemand achterblijven) werd gelanceerd om het gebrek aan politieke moed van de lidstaten om de ongelijkheid ernstig aan te pakken te verbergen. Het Wereld Economisch Forum van Davos is in dat opzicht duidelijker en noemde in 2017 de groeiende inkomens- en vermogensongelijkheid de belangrijkste trend die de komende tien jaar de ontwikkelingen in de wereld zal beïnvloeden.

DE SDG'S ZIJN NIET ECHT EEN UNIVERSELE AGENDA

Net als de Millenniumdoelen van weleer zijn de Duurzame Ontwikkelingsdoelen veeleer een globale deal tussen het Noorden en het Zuiden dan een werkelijk universele agenda. Om echt universeel te zijn, zouden de SDG's de Noord-Zuid kloof moeten overstijgen en doelstellingen omvatten voor alle categorieën van landen en niet enkel voor de ontwikkelingslanden. Maar net als de MDG's bevatten ze vooral verifieerbare concrete doelstellingen voor de ontwikkelingslanden en enkele vaag geformuleerde doelen voor de ontwikkelde landen. De SDG's belichamen dus nog altijd de oude donorcentrische visie dat ontwikkeling vooral in het Zuiden moet gebeuren. We kunnen zelfs stellen dat de weinige verifieerbare doelen in de SDG-agenda weinig verschillen van die van de MDG's.

Natuurlijk kunnen niet alle domeinen van de globale Agenda voor Ontwikkeling een mondiaal bereik hebben. Sommige aspecten zullen op verschillende wijze van toepassing zijn in verschillende categorieën van landen. De doelstellingen om extreme armoede uit te bannen en universeel basisonderwijs te verzekeren, gelden meer direct voor de lage-inkomenslanden dan voor de middeninkomenslanden. Maar voor het geheel van de ontwikkelingsagenda vereist universaliteit dat de doelstellingen op evenwichtige wijze van toepassing zijn voor alle categorieën van landen. Maar dat evenwicht is zoek. De meeste verifieerbare doelstellingen hebben te maken met de ontwikkelingslanden, en er zijn er maar weinig die gelden

voor de rijke landen. De doelstellingen die van toepassing zijn op de rijke landen, zijn vaag en warrig geformuleerd zodat ze niet te verifiëren zijn. De SDG's kunnen dus geen universele agenda genoemd worden, omdat ze niet op dezelfde manier van toepassing zijn in verschillende categorieën van landen.

We kunnen dat het best illustreren met doelstelling 2. Natuurlijk is het beëindigen van de honger een grotere uitdaging voor de minst ontwikkelde landen dan voor de meeste midden- en hoge-inkomenslanden. Als dusdanig kan het uitbannen van honger tegen 2030 niet als een universele doelstelling worden beschouwd. Maar die doelstelling had wel een universeel toepassingsgebied kunnen hebben door kwantitatieve doelstellingen voor overgewicht en borstvoeding toe te voegen. De toename van het aantal mensen met obesitas is een universeel fenomeen dat in alle landen, zowel de arme als de rijke, een ernstig probleem voor de volksgezondheid vormt. Als er niets verandert, zal de helft van de wereldbevolking tegen 2030 aan overgewicht lijden, met enorme kosten voor de mens, de economie en de samenleving als gevolg. De prevalentie van diabetes is sinds 1980 bijna verdubbeld en volgens de Wereldgezondheidsorganisatie is die trend grotendeels te verklaren door de toename van het aantal mensen met overgewicht en obesitas. Het is dan ook bijna niet te geloven dat overgewicht en obesitas niet vermeld worden in de SDG's.

Borstvoeding is er ook niet in terug te vinden, hoewel die rechtstreeks en in aanzienlijke mate bijdraagt tot de verwezenlijking van andere SDG's op het vlak van onderwijs, gezondheid en voeding. Merk op dat een globale doelstelling voor borstvoeding al bestond toen de SDG's nog volop in bespreking waren. Volgens de Wereldgezondheidsorganisatie moet tegen 2025 min-

stens 50% van de kinderen tijdens de eerste zes levensmaanden alleen borstvoeding krijgen. Het is niet duidelijk waarom deze norm niet is opgenomen in de SDG's, maar het is misschien geen toeval dat de hoge-inkomenslanden juist inzake borstvoeding achterblijven, zodat een globale doelstelling op dit gebied voor deze landen een hele uitdaging zou zijn.

DE SDG'S ZIJN ONGESCHIKT VOOR HUN DOEL

» Het is niet mogelijk om vol te houden dat de SDG's een universele agenda vormen, maar toch wordt dat onophoudelijk beweerd. In de 35 bladzijden van Agenda 2030 staat die bewering negen keer herhaald. De psycholoog Kahneman legt uit dat frequente herhalingen een goede manier zijn om mensen onjuistheden te laten geloven, omdat een vaak gehoorde bewering moeilijk te onderscheiden is van een ware bewering. De SDG's vormen dus meer een universele agenda omdat dit voortdurend wordt herhaald dan omwille van de werkelijke inhoud.

Een onmiskenbaar aspect van de Duurzame Ontwikkelingsdoelen is de omgekeerde verhouding tussen het ambitieniveau en de specificiteit. De SDG's zijn krachtig geformuleerd maar de reikwijdte en de ambitie worden sterk beperkt door de vaagheid van de doelen en de ongeschiktheid van de geselecteerde indicatoren. Subdoel 16.5 stelt *Op duurzame wijze een einde maken aan corruptie en omkoperij in al hun vormen*. Dat is

natuurlijk een belangrijk doel, maar het is niet duidelijk geformuleerd, is niet kwantitatief meetbaar en heeft geen specifieke deadline. Het is duidelijk dat geen acht is geslagen op het advies van Schumacher: "Het is absurd om het onmeetbare te willen meten – het is een gesofisticeerde manier om van vooropgezette meningen naar uitgemaakte zaken te gaan".

Veel SDG's zijn op dezelfde vage en warrige wijze geformuleerd als de doelstelling in verband met corruptie. Een internationaal en multidisciplinair team onderzocht de 169 doelen en subdoelen vanuit wetenschappelijk oogpunt. Het team concludeerde dat meer dan de helft te weinig specifiek is en voegde daaraan toe dat het "zonder duidelijker formulering en een betere kwantificering van de doelstellingen moeilijk zal zijn om de vooruitgang op te volgen en te evalueren". Samen met het feit dat verschillende indicatoren gewoon ongeschikt zijn, beperkt die conclusie verder de reikwijdte en het ambitieniveau van de SDG's.

DE SDG'S ZIJN HET SLACHTOFFER VAN DE BEPERKINGEN VAN HET HUIDIGE MULTILATERALISME

» De onvermijdelijke conclusie kan niet anders zijn dat in de wereld van multilaterale akkoorden en acties, de tijd voor duurzame en billijke of rechtvaardige ontwikkeling nog niet is angebroken. De vaagheid van de SDG's kan worden toegeschreven aan drie verklaringen. Ten eerste was het doel zeer ambitieus: een wereldwijde agenda voor ontwikkeling opstellen die tegelijk allesomvattend is en een afspiegeling vormt van de

complexiteit van het ontwikkelingsproces. Ten tweede was de benadering inclusief: er was uitgebreid overleg met een breed veld van *stakeholders*. De lidstaten leidden en stuurden de debatten, maar er werden ook ideeën en suggesties gevraagd van middenveldorganisaties, denktanks, ondernemingen, wetenschappers, filantropen en andere relevante partners. Zo'n participatieve benadering is lovenswaardig maar maakt de formule-

ring van de eindtekst onvermijdelijk heel wat ingewikkelder, omdat bijkomende toegevingen en compromissen nodig blijken. Maar afgezien van die beperkingen ligt de voornaamste reden voor het gebrek aan duidelijkheid van de SDG's in de beperkingen van de huidige multilaterale context.

Terwijl de Millenniumdoelen werden geformuleerd in een context van sterk multilateralisme, onmiddellijk na het einde van de Koude Oorlog, kwamen de Duurzame Ontwikkelingsdoelen tot stand in een context van zwak multilateralisme. Een fundamentele wijziging tussen de tijd van de MDG's en de SDG's is de opkomst van de *Global South*, die zich uit in nieuwe instellingen en structuren zoals de BRICS (de informele groep gevormd door Brazilië, Rusland, India, China en Zuid-Afrika), de G20, de nieuwe ontwikkelingsbank NDB en de Aziatische Infrastructuurinvesteringensbank (AIIB). Deze evolutie vormt tot op zekere hoogte een uitdaging voor de positie van de ontwikkelde landen, die tot voor kort de wereldwijde fora en internationale organisaties domineerden. Deze landen willen hun dominante positie behouden, maar de ontwikkelingslanden eisen steeds sterker hun rol op als belangrijke spelers op het wereldtoneel. Als gevolg daarvan verlopen de internationale onderhandelingen stroever dan vroeger en is de kloof tussen Noord en Zuid wijder en dieper geworden. In de Verenigde Naties staan de Groep van 77 (de ontwikkelingslanden) en de B-

groep (de ontwikkelde landen) steeds vaker tegenover elkaar met hun standpunten. Dat groeiende 'schisma' kenmerkt de meeste internationale debatten en intergouvernementele onderhandelingen, zowel op het gebied van handel, ontwikkeling als klimaatverandering. Bovendien wordt het multilaterale landschap nog verder overschaduwd door de verslechterende relaties tussen Oost en West.

Door al die breuklijnen wordt het steeds moeilijker om een multilaterale consensus te vinden. In 2015 waren er vier internationale topconferenties: over de financiering van ontwikkeling in Addis Ababa (*Financing for Development*), over duurzame ontwikkeling in New York, over klimaatverandering in Parijs en over de wereldhandel in Nairobi. Al die conferenties leidden tot een moeizaam compromis en een verklaring die duidelijkheid miste. Internationale akkoorden worden steeds meer verzwakt door diepgaande meningsverschillen tussen lidstaten. De breuklijnen lopen meestal Noord-Zuid en Oost-West. Bovendien heeft ook de heropleving van nationalistische tendensen in enkele landen de multilaterale verstandhouding verder vertroebeld. Lidstaten zijn te verdeeld om duidelijke, beknopte en becijferbare wereldwijde doelstellingen te aanvaarden. Vandaar de warrige en ondoorzichtige aard van de SDG's. Als de Millenniumdoelen duidelijk te simpel waren, dan zijn de Duurzame Ontwikkelingsdoelen onweerlegbaar te warrig.

DE SDG'S ZIJN ONGESCHIKT VOOR HUN DOEL

Maar ondanks alle kritieken vormen de SDG's een beter kader dan de MDG's. Het blikveld is breder en omvat nu – zij het met beperkingen – belangrijke thema's als ecologische duurzaamheid, ongelijkheid, goed bestuur, de geldoverschrijvingen van migranten naar hun thuisland (*remittances*), migratie, sociale bescherming, enzovoort. Maar op nationaal en internationaal niveau is er nog veel werk nodig om hun veranderingspotentieel ten volle te benutten.

Op nationaal niveau moet elk land de doelstellingen selecteren die voor de nationale context de grootste relevantie hebben. Agenda 2030 voorziet die stap: "De doelstellingen zijn ambitieus en globaal geformuleerd, waarbij elk land zijn eigen natio-

nale doelen kan formuleren, geleid door die mondiale ambitie maar rekening houdend met de nationale omstandigheden". Velen vrezen echter dat dit zal leiden tot een uitholling van de Duurzame Ontwikkelingsdoelen. Maar dat risico bestaat enkel als de keuze en de aanpassing aan de nationale context uitsluitend door regeringen gebeurt. Hier is Agenda 2030 duidelijk misleidend, want regeringen zullen hun eigen selectie verkiezen boven ambitieuze wereldwijde doelen. Alleen een participatief proces waarin het middenveld, academici, de sociale partners en andere stakeholders betrokken zijn, kan dat voorkomen.

Anderen vrezen dat de selectie en de aanpassing aan de nationale context internationale vergelijkingen en rapportering over

de vooruitgang bij het realiseren van de SDG's moeilijk of onmogelijk zullen maken. Maar dat kan worden voorkomen door innovatieve monitoringmethoden, die kwalitatieve informatie combineren met kwantitatieve gegevens. Regionale en internationale organisaties hebben nog niet genoeg gedaan om de lidstaten aan te moedigen en te ondersteunen om hun SDG's te kiezen en aan te passen tot een lijst met haalbare prioriteiten op maat van de nationale context. Die stap is belangrijk en dringend nodig, want tot nu toe blijken de Duurzame Ontwikkelingsdoelen op nationaal niveau nog maar weinig mobiliserend te zijn.

Op internationaal niveau is het vooral belangrijk om geschikte indicatoren te kiezen om enkele van de te vage doelen te kunnen opvolgen. Subdoel 10.1 over ongelijkheid kan worden opgevolgd door gebruik te maken van de Palma-ratio (zie ook de kadertekst aan het einde van de paper – E.V.). Het gebruik van de *Body Mass Index* (BMI) kan de reikwijdte van subdoel 2.2 over ondervoeding aanvullen met gegevens over overgewicht en obesitas. Jammer genoeg hebben de lidstaten dergelijke indicatoren niet opgenomen in de lijst die in 2016 is opgesteld door een groep deskundigen uit de internationale organisaties en de academische wereld. Blijkbaar zijn regeringen niet bereid om indicatoren te aanvaarden die politiek gevoelige realiteiten kunnen onthullen. Er zijn dus maatregelen nodig om te vermijden dat de politiek te veel invloed krijgt op de statistieken.

De Palma-ratio en andere indicatoren van inkomensongelijkheid

Er bestaat een hele reeks van indicatoren van inkomensongelijkheid waarvan de meest gebruikte de Gini-coëfficiënt is, ontworpen door de Italiaanse socioloog en statisticus Corrado Gini. De Gini-coëfficiënt varieert tussen 0 en 1. Een Gini van 0 betekent dat een land een perfect gelijke inkomensverdeling heeft, waarbij alle personen over hetzelfde inkomen beschikken. Een Gini van 1 wijst op een maximaal of perfect ongelijke verdeling, één persoon of gezin ontvangt het gehele nationale inkomen.

De voornaamste kritiek op de Gini-index is dat die zeer gevoelig is voor veranderingen in het midden van de inkomensverdeling, statistisch gesproken de 50 procent van de bevolking van het vijfde tot en met het negende deciel. Een deciel omvat 10% van de bevolking: D1 is de laagste 10 procent, D2 de 10 procent daarboven, ... D10 is dus de 10 procent met de hoogste inkomens. De Gini-index is dus zeer gevoelig voor veranderingen in het deel van de bevolking van D5 tot en met D9 en eerder onverschillig ten aanzien van veranderingen in het aandeel van het hoogste deciel (D10) en van de lagere inkomensgroepen (D1 tot en met D4). Maar het is net de verhouding tussen het aandeel van D1-D4 en D10 en de evolutie daarvan die politiek belangrijk is voor de beoordeling van de evolutie in de inkomensverdeling.

Het blijkt dat het aandeel in het nationaal inkomen van de categorie D5-D9 in de meeste samenlevingen en doorheen de tijd redelijk stabiel is en rond de 50% schommelt. Landen verschillen vooral in de inkomensaandelen die naar de top 10% en de onderkant van de laagste 40% gaan.

De Chileense econoom José Gabriel Palma ontwikkelde daarom de Palma-ratio, die vooral de veranderingen aan de top (de weglopers) en de basis (de achterblijvers) van de inkomensverdeling meet. De Palma-ratio wordt eenvoudig berekend door het aandeel van de top 10% te delen door het aandeel van de laagste 40% van de bevolking. Een Palma van 5 betekent dus dat het inkomensaandeel van de hoogste tien procent van de inkomensverdeling (D10) 5 keer groter is dan het aandeel van de laagste 40 procent (D1-D4).

Naast de Gini- en de Palma-indexen wordt ook dikwijls de 20-20-ratio gebruikt. Die vergelijkt het inkomensaandeel van de 20% hoogste inkomens (D9 en D10) met het aandeel van de laagste 20% (D1 en D2). Die ratio meet dus ook de verhoudingen tussen de top en de basis van de inkomensverdeling en doordat het laagste kwintiel wordt vergeleken met het hoogste, wordt deze index relatief weinig beïnvloed door extreme waarden aan de boven- of onderkant van de inkomensverdeling (de 0,1% bijvoorbeeld).

Land	Gini	Palma	Kwintielratio
Zuid-Afrika	0,63	7,1	27,9
Haïti	0,61	6,5	32,5
Colombia	0,54	3,9	17,3
Brazilië	0,52	3,5	15,5
Slovakije	0,26	0,9	4,0
Tsjechië	0,25	0,9	3,8
Zweden	0,27	0,9	4,2
Noorwegen	0,25	0,9	3,8
Mondiaal	0,61 tot 0,68	32,0	

Op basis van deze cijfers is Zuid-Afrika het meest ongelijke land ter wereld:

- Een kwintielratio van afgerond 28 betekent dat het inkomensdeel van D₉ + D₁₀ (de 20 procent met de hoogste inkomens) 28 keer groter is dan het aandeel van de laagste 20% (D₁ + D₂) van de inkomensverdeling
- Een Palma van 7 betekent dat het inkomensdeel van de hoogste 10% zeven keer hoger is dan het aandeel van de laagste 40%

De Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG's)

Van 25 tot 27 september 2015 vond in het hoofdkwartier van de Verenigde Naties in New York de Duurzame Ontwikkelingstop plaats waar alle staatshoofden, overheids- en topvertegenwoordigers samenkwamen. Ze bespraken de nieuwe Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG's) die tegen 2030 bereikt moeten worden. De SDG's zijn op 1 januari 2016 in werking getreden.

De SDG's werden voorafgegaan door de Millenniumdoelen (MDG's). Een terugkerend onderwerp in beide ontwikkelingsdoelstellingen is armoede. Het doel van de MDG's was onder andere om het aantal personen van wie het inkomen lager is dan \$1,25 per dag te halveren tussen 1990 en 2015.

Een overzicht van de 17 Duurzame Ontwikkelingsdoelen.

1. **SDG 1** - Beëindig armoede overal en in al haar vormen
2. **SDG 2** - Beëindig honger, bereik voedselzekerheid en verbeterde voeding en promoot duurzame landbouw
3. **SDG 3** - Verzeker een goede gezondheid en promoot welzijn voor alle leeftijden
4. **SDG 4** - Verzeker gelijke toegang tot kwaliteitsvol onderwijs en bevorder levenslang leren voor iedereen
5. **SDG 5** - Bereik gendergelijkheid en empowerment voor alle vrouwen en meisjes
6. **SDG 6** - Verzeker toegang en duurzaam beheer van water en sanitatie voor iedereen
7. **SDG 7** - Verzeker toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen
8. **SDG 8** - Bevorder aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei, volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor iedereen
9. **SDG 9** - Bouw veerkrachtige infrastructuur, bevorder inclusieve en duurzame industrialisering en stimuleer innovatie
10. **SDG 10** - Dring ongelijkheid in en tussen landen terug
11. **SDG 11** - Maak steden en menselijke nederzettingen inclusief, veilig, veerkrachtig en duurzaam
12. **SDG 12** - Verzeker duurzame consumptie- en productiepatronen
13. **SDG 13** - Neem dringend actie om klimaatverandering en haar impact te bestrijden
14. **SDG 14** - Behoud en maak duurzaam gebruik van oceanen, zeeën en maritieme hulpbronnen
15. **SDG 15** - Bescherm, herstel en bevorder het duurzaam gebruik van ecosystemen op het vasteland, beheer bossen en wouden duurzaam, bestrijd woestijnvorming, stop landdegradatie en draai het terug en roep het verlies aan biodiversiteit een halt toe
16. **SDG 16** - Bevorder vreedzame en inclusieve samenlevingen met het oog op duurzame ontwikkeling, verzekert toegang tot justitie voor iedereen en bouw op alle niveaus doeltreffende, verantwoordelijke en toegankelijke instellingen uit
17. **SDG 17** - Versterk de implementatiemiddelen en revitaliseer het wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling

REEDS VERSCHENEN MO*PAPERS

2018

- sep 2018: Van simpele Millenniumdoelen naar warrige Duurzame Ontwikkelingsdoelen (*Jan Vandemoortele*)
- jun 2018: Is er een nieuwe schulden crisis op komst? (*Jan Van de Poel en Emiel Vervliet*)
- jun 2018: Seksmigratie als deel van de overlevingseconomie in Nigeria (*Sophie Samyn*)
- mei 2018: De rol van de privésector in de ontwikkeling: brandstof en motor tegelijk? (*Melanie Schellens*)

2017

- dec 2017: Saoedi-Arabië: revolutie van bovenaf (*Bart Peeters*)
- nov 2017: Als je geschoren wordt, moet je stilzitten - Hoe de financiële sector mobiliseert tegen een Europese transactietaks (*Lisa Kastner*)
- okt 2017: Besparingsbeleid vergroot ongelijkheid, ontwikkeling vereist echte investeringen (*UNCTAD*)
- mei 2017: Beschikt Rusland werkelijk over een gaswapen? (*James Henderson*)
- mei 2017: Armoede is de echte oorzaak van honger, agro-ecologie de oplossing (*Esmeralda Borgo*)
- jan 2017: Waarom is Oeganda militair zo actief in de regio van de Grote Meren? (*Martijn Engels*)

2016

- dec 2016: 25 jaar Belgische multilaterale samenwerking Kan een kleine speler groot worden in multilateraal verband? (*Kris Panneels*)
- dec 2016: De multilaterale ontwikkelingssamenwerking. Wat we samen doen, doen we beter? (*Kris Panneels*)
- okt 2016: De strijd om de Europese ontwikkelingsbudgetten (*Dirk Brems en Sarah Hulsmans*)
- jul 2016: Herverdelingssamenwerking (*Gorik Ooms*)
- mei 2016: Humanitaire hulp voor deze tijd? (*Overseas Development Institute*)
- apr 2016: Buen vivir. Komt het goede leven uit Zuid-Amerika? (*Eduardo Gudynas*)
- mar 2016: De EU als "ontwikkelingsland", De universele ontwikkelingsagenda van de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen in het Europees beleid (*Dirk Brems en Julie Lamsens*)
- mar 2016: Europa redden door de democratie te herstellen (*Stephen Bouquin en Karin Verelst, Thomas Fazi*)
- feb 2016: Anno 2016 is ontwikkeling niet meer wat ze is geweest (*Emiel Vervliet*)
- jan 2016: De stille revolutie van sociaal ondernemers, Sociaal ondernemerschap als nieuwe benadering voor internationale solidariteit? (*Fons van der Velden en Pol De Greve*)

2015

- nov 2015: Het ei van Columbus voor ontwikkelingssamenwerking? (*Dirk Brems en Tina Tindemans*)
- okt 2015: Textielarbeidsters hebben sociale bescherming nodig (*Sarah Vandoorne*)
- okt 2015: De twijfelachtige kleuren van groen geld (*Gert Van Hecken en Kahlil Baker*)
- sep 2015: Zijn de opkomende landen nu gevestigde machten? (*Dries Lesage, Stijn Sintubin, Ng Sauw Tjhoi, Laurent Delcourt, Jef Van Hecken, Karin Debroey, Lien Verpoest*)
- apr 2015: Moeten kernwapens gewoon verboden worden? (*Tom Sauer*)
- apr 2015: Een TTIP van sluier: meer vrijhandel dient de winst, niet de mensen (*Emiel Vervliet*)
- jan 2015: De ontwikkelingssamenwerking voorbij? (*Marcus Leroy*)

2014

- december 2014: Wet breekt nood, Toekomst voor rondtrekkende veehouders in Afrika? (*Koen Van Troos*)
- november 2014: #LuxLeaks (*Kristof Clerix / ICIJ*)
- oktober 2014: Nog steeds gelukkig getrouwd? Een gouden bruiloft in de ontwikkelingssamenwerking (*Gijs Justaert*)
- juli 2014: Wordt de geopolitieke kaart van het Midden-Oosten hertekend? (*David Crikemans*)
- juni 2014: We zijn allemaal verschillend. U ook? (*Rachida Lamrabet*)
- mei 2014: Gouden tijden voor de rijken? (*Paul Krugman*)
- apr 2014: Kunnen voorbehoedmiddelen de wereld redden? (*Simon Calcoen*)
- mrt 2014: Gaan de groeilanden een diepe duik tegemoet? (*Pierre Salama*)
- feb 2014: Buitenlandse berichtgeving is dood, leve de mondiale journalistiek? (*Gie Goris*)
- feb 2014: Is Afghanistan klaar voor 2014? (*Thomas Ruttig*)
- jan 2014: Ligt Pakistan op het Arabisch schiereiland? (*Bruno De Cordier*)

2013

- dec 2013: Schept microkrediet slechts een illusie van ontwikkeling? (*Milford Bateman en Ha-Joon Chang*)
- sep 2013: Kan Afrika zijn ontwikkeling zelf financieren uit hogere belastingopbrengsten? (*Mick Moore*)
- jun 2013: Is uw gsm goud waard?
- apr 2013: Wat weten we (niet) over het geweld in Oost-Congo? (*Koen Vlassenroot, Steven Spittaels, Kris Berwouts en Nadia Nsayi*)
- apr 2013: Bestaan de Zapatisten nog? (*François Hautart*)
- feb 2013: Kan rijk West-Afrika voeden? (*Saartje Boutsen en Jan Aertsen*)
- feb 2013: Hoe komt het dat Afrika de Millenniumdoelstellingen niet haalt? (*Dimitri Van den Meerssche*)

2012

- okt 2012: Genetisch gewijzigd voedsel als oplossing voor het hongereprobleem? (*Hielke Van Doorslaer*)
- sep 2012: Kan zwart-Afrika voedselzekerheid bereiken? (*UNDP*)
- sep 2012: What is the Rise of South-South relations about? (*Sanoussi Bilal*)
- apr 2012: Hoe inclusief is onze ontwikkelingssamenwerking? (*PHOS*)
- mar 2012: Brengen verkiezingen meer democratie in Congo? (*Mieke Berghmans en Nadia Nsai*)
- mar 2012: Wat na Busan? (*Bert Jacobs*)
- mar 2012: Kan de politiek de ontwikkelingssamenwerking redden? (*Alex Duncan en Gareth Williams*)
- feb 2012: Wordt het precariaat een nieuwe sociale klasse? (*Guy Standing*)
- feb 2012: Waarheen met de revoluties in Egypte en Syrië? (*Brigitte Herremans, Pieter Stockmans en Majd Khalifeh*)

2011

- nov 2011: Kan armoede overwonnen worden? (*Abhijit Vinayak Banerjee en Esther Duflo*)
- nov 2011: Is India goed bezig? (*Jean Drèze en Amartya Sen*)
- nov 2011: Een keerpunt voor sociale bescherming wereldwijd? (*Gijs Justaert en Bart Verstraeten*)
- okt 2011: Heeft ontwikkelingshulp zijn tijd gehad? (*Marcus Leroy*)
- okt 2011: 7 billion: development disaster or opportunity? (*Hania Zlotnik and Fred Pearce*)
- sep 2011: Erkenning van de Palestijnse staat: een game changer? (*Brigitte Herremans*)
- jun 2011: Een uitweg uit de nieuwe voedselcrisis? (*Saartje Boutsen*)
- mei 2011: Is het einde van de bevolkingsgroei werkelijk in zicht? (*Ronald C. Schoenmaeckers*)
- apr 2011: Waarom gelijkheid beter is voor iedereen (*Richard Wilkinson en Kate Pickett*)
- mar 2011: Welke toekomst voor de ontwikkelingssamenwerking? (*Nemat Shafik*)
- feb 2011: Realiteit of mythe? Minerale rijkdom als motor van het geweld in het oosten van Congo (*Rachel Perks en Koen Vlassenroot*)

2010

- dec 2010: Heeft Congo kans van slagen? (*Tom De Herdt, Kristof Titeca en Inge Wagemakers*)
- nov 2010: Heeft de crisis het draagvlak van ontwikkelingssamenwerking ondermijnd? (*Tom De Bruyn & Ignace Pollet*)
- nov 2010: De laatste energiecrisis? Betekent piekolie het einde van de homo Petroliensis? (*Elias Verbanck*)
- sep 2010: Wat doet China in Afrika en Latijns-Amerika? (*John Vandaele & Marc Vandepitte*)
- sep 2010: De millenniumdoelstellingen: wachten op de grote doorbraak? (*Lonne Poissonnier & Rudy De Meyer*)
- jun 2010: Hoe goed zijn Brazilië, China en India in armoedebestrijding? (*Emiel Vervliet*)
- mei 2010: Why is poverty a human right crisis? (*Irene Khan and Steven Vanackere*)
- mei 2010: Wat is nu eigenlijk goed bestuur? (*Emiel Vervliet*)
- apr 2010: Is er Apartheid in het Heilige land? (*Korneel De Rynck*)
- mar 2010: Water zonder grenzen? Het regionaal belang van het Afghaanse water (*Benjamin Sturtewagen*)
- feb 2010: Wat met de Cubaanse revolutie na Fidel Castro? (*Marc Vandepitte*)
- feb 2010: Leidt klimaatverandering tot oorlogen? (*Harald Welzer en Jamie Shea*)
- jan 2010: Mogen we nog dieren eten in tijden van klimaat- en voedselcrisis? (*Jonathan Safran Foer en Louise Fresco*)

2009

- nov 2009: Spionage in het hart van Europa? (*Kristof Clerix*)
- nov 2009: Hebben de ngo's hun ziel verkocht aan de minister van Ontwikkelingssamenwerking? (*Jean Reynaert en Patrick Develtere*)
- okt 2009: Chaos in Afghanistan en Pakistan? (*Ahmed Rashid en Jef Lambrecht*)
- sep 2009: De 'Gele Reus' in ademnood? (*Samia Suys*)
- sep 2009: Is ontwikkelingshulp verantwoordelijk voor de armoede in Afrika? (*Dambisa Moyo en Kumi Naidoo*)
- jul 2009: Is dit de nieuwe kolonisering? (*International Food Policy Research Institute, The Economist, vertaling Emiel Vervliet*)
- jun 2009: Kan de G20 de wereld redden? (*Emiel Vervliet*)
- apr 2009: Hoezo, vrije meningsuiting? (*Ruddy Doom en Sofie Van Bauwel*)
- mar 2009: Hebben financiële speculanten 120 miljoen mensen honger laten lijden? (*Peter Wahl, vertaling en samenvatting door Emiel Vervliet*)
- mar 2009: What is the status of human rights in Iran? (*Shirin Ebadi*)
- feb 2009: Hoe zien wij Gaza? (*Ruddy Doom en Simone Korkus*)

2008

- dec 2008: Wat is waardig werk? (*Emiel Vervliet*)
- nov 2008: Betalen de armen de prijs van een slecht beleid? (*Saar Van Hauwermeiren*)
- okt 2008: Hoeveel armen zijn er nu eigenlijk? (*Emiel Vervliet*)
- okt 2008: Blinks alle goud? (*Catapa*)
- jul 2008: Door welke lens kijken wij naar China? (*Kristof Decoster*)
- jun 2008: Heeft Congo iets aan zijn mijnen? (*Raf Custers*)
- jun 2008: Wie zorgt er voor een échte groene revolutie? (*Jan Aertsen en Dirk Barrez*)
- mei 2008: Kan onverschilligheid dodelijk zijn? (*Forum for African Investigative Reporters, vertaling en samenvatting: Emiel Vervliet*)
- mar 2008: Levert de traditie de oplossing? (*Bert Ingelaere*)
- feb 2008: Kunnen boeren de wereld redden? (*Saartje Boutsen*)
- jan 2008: Neemt de inkomensongelijkheid in de wereld toe of af? (*Emiel Vervliet*)

2007

- dec 2007: Waar de kassa altijd rinkelt? (*Internationaal Vakverbond, vertaling: Emiel Vervliet*)
- dec 2007: Is er leven na Kyoto? (*Simon Calcoen, Peter Tom Jones, Edith Vanden Brande en Alma De Walsche*)
- okt 2007: Zijn de EPA's levensgevaarlijk? (*Marc Maes*)
- sep 2007: Ligt de Afrikaanse hemel in Barcelona? (*Roos Willems, vertaling: Emiel Vervliet*)
- jun 2007: Hoe erg is het klimaat eraan toe? (*IPCC, vertaling: Emiel Vervliet*)
- jun 2007: Redt de minister van Financiën het klimaat? (*Aviel Verbruggen, vertaling: Emiel Vervliet*)
- jun 2007: Viva el populismo? (*Emiel Vervliet en Alma De Walsche*)
- mar 2007: Veertig jaar bezetting - Hoe lang nog? (*Ludo De Brabander & Brigitte Herremans*)

Al deze MO*papers kunnen gratis
gedownload worden op www.MO.be/papers

